

N:o 169.

Af herr **K. A. Staaff**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan om utredning rörande införande af obligatoriskt rättsligt försvar för tilltalade i brottmål.

En af de hufvuduppgifter, som den nyare tidens straffprocess satt sig före, är att söka skydda den anklagades rätt på ett mera verksamt sätt än i äldre tider varit fallet.

Man har t. ex. i sådant afseende uti nyare lagstiftningar infört noggranna bestämmelser i syfte att trygga den i brottmål tilltalade mot godtycke vid tillämpningen af de svåra tvångsmedel, som understundom måste användas emot misstänkta personer, och att gifva honom möjlighet till upprättelse, då denna tillämpning trots sådana försigtighetsmått visat sig oriktig. Man har vidare på allehanda sätt sökt regelbinda sjelfva rättegångsförfarandet medelst vissa former, egnade att förekomma godtycklighet från de dömande myndigheternas sida. Och man har slutligen lagt sig vinn om att redan i en första domstol söka samla all möjlig kompetens i afseende på sjelfva dömandet genom att — vare sig af två element, ett rättsbildadt och ett lekmannelement, eller af blott det förra — bilda ett kollegium af verkligt erfarne och särskildt duglige domare.

Men det måhända viktigaste uttrycket för denna omsorg om den anklagades rätt har dock varit det i de flesta kulturländer sedan länge införda så kallade obligatoriska försvaret i brottmål.

Med obligatoriskt försvar i brottmål menas som bekant den processuella princip, att den anklagade — ehvad han är rik eller fattig — skall ega biträde af en kompetent försvarsadvokat, hvaraf följer att, om

han ej kan eller vill skaffa sig sådan sjelf, samhället genom något af sina organ och på sin bekostnad anvisar honom en försvarare.

Redan här bör det emellertid framhållas, att principen likväl i praxis ingenstädes erhållit den utsträckning att gälla för tilltalade i alla slags brottmål, utan att sådana mål pläga derifrån uteslutas, der allenast jemförelsevis ringa ansvar kan ifrågakomma. För förebyggande af missförstånd betonar jag därför också redan här, att det ej heller af mig ifrågasättes annat, än att en hel del brottmål gifvetvis skola afskiljas från dem, i hvilka försvaret skulle vara obligatoriskt.

Hvad är då den af samhället tillsatta försvararens uppgift? Ingen annan i sjelfva verket än den, hvarje advokat, som sjelfvilligt åtager sig en rättssak, eger, nemligen att efter måttet af sina bästa krafter bistå hufvudmannen med råd och dåd och att således — utan sanningens förvrängande — framdraga och förebringa allt, som kan tjena till dennes bästa.

Vill man närmare göra sig reda för de speciella åligganden, som tillhöra en försvarare i brottmål, torde de lämpligen kunna grupperas sålunda.

Försvararen är skyldig att bistå den anklagade genom att förekomma och afhjelpa de för denne ofördelaktiga följderna af hans brist på insigt i sjelfva de processuella formerna, och speciellt är försvararen skyldig att bevara åt den anklagade alla laga rättegångsförmåner.

Man måste ju nemligen ihågkomma, att de tilltalade till det alldeles öfverväldigande flertalet sakna hvarje kunskap, hvarje äfven det enklaste begrepp om de bestämmelser, som utgöra grundvalen för en laga rättegång, och att det således i brist på ett rättsligt försvar är helt och hållet öfverlemnadt åt domarens samvetsgrannhet och förmåga, att allt verkligen blir iakttaget, som i fråga om processuella förmåner kan lända den tilltalade till godo.

Men huru stor domarens samvetsgrannhet och förmåga än må vara, visar dock erfarenheten, att de i allmänhet icke räcka till för att tillvarata på en gång samhällets i den ransakande och dömande myndigheten personifierade intresse och den anklagades. Ja — situationer kunna uppstå och uppstå oupphörligt, då man måste erkänna, att den anklagades intresse har blifvit förbisedt utan att dock det ringaste fel kan tillvitas domaren, helt enkelt därför att lagen icke pålagt och icke kan pålägga honom att vårda sig om den tilltalades förmåner på ett så *aktivt* sätt, som skulle erfordras för att dessa skulle blifva rätt tillgodosedda. Vål kan man icke så sällan få höra, huru en domare — då han efter vunen

utredning klarligen ser hvad som bör göras från den anklagades sida, hvilka yrkanden som böra framställas och hvilka omständigheter böra betonas — så att säga »lägger orden i munnen» på denne för att kunna i protokollet anteckna hvad han finner oundgängligen nödigt. Men — om nu också detta skulle anses förenligt med en god rättegång — hvem dristar fordra, att domaren skall ingripa till den grad i målets skötsel, att han på ett tidigare stadium bör för den anklagades räkning framställa och motivera de rent processuella yrkanden (t. ex. i fråga om uppskof för visst ändamål, vittnesjäf m. m.) hvilka då borde och af en rättsbildad advokat gifvetvis skulle framställas? Jag vill nu icke ens tala om de mångahanda fall, då erinringar böra framställas just med afseende på domarens egen processledande verksamhet.

Vidare har försvararen att bidraga till sjelfva utredningen i saken. Han skall således med största noggrannhet höra sin klient om alla de omständigheter, hvilka synas honom (försvararen) af betydelse. Och han skall biträda klienten i att uppsöka och ordna bevisning till ådagaläggande af dylika omständigheter. Å andra sidan tillhör det honom att afskilja det onödiga, som allenast skulle belasta rättegången och protokollet, utan att bidraga till upplysning i sjelfva saken.

I fråga om denna punkt — utredningen — har tydligen försvararen en af sina förnämsta uppgifter. Den oerfarne, icke rättsbildade hufvudmannen kan oftast icke rätt urskilja hvad som kan vara af verklig vikt i saken, ej heller — i synnerhet då fråga är om uppgifter och omständigheter, hvilka böra efterforskas i akter och handlingar — uppsöka dessa. Och i det fall, då han är genom ransakningsfängelset beröfvad sin frihet, föreligger ju till och med för honom ett direkt fysiskt hinder att personligen verka till utrednings och bevisnings anskaffande.

Ytterligare skall försvararen naturligen biträda sin klient genom kompletterande af dennes bristande insigt i sjelfva den materiella rätten, närmast således strafflagstiftningen, men också de andra lagstiftningens grenar, som kunna vara af betydelse för bedömande af ett visst straffrättsligt fall.

Försvararen skall vidare inför sjelfva domstolen ersätta hvad som felas den tilltalade i förmåga att framföra alla de omständigheter, som kunna gagna honom, och i den anklagades intresse — dock alltid utan att träda sanningen för nära — belysa dessa omständigheter. Det är detta man kallar att »plädera» saken.

Om slutligen den tilltalades sak synes tvifvelaktig, så att fråga kan vara om hans fällande, tillhör det försvararen att framdraga alla de för-

mildrande omständigheter, hvilka kunna bidraga till ett riktigt utmätande af det straff, som kommer att ådömas hans klient i händelse af en fällande dom.

Efter erhållet utslag i underrätt åligger det försvararen att, om utslaget är fällande, gifva den tilltalade råd, huruvida utsigt förefinnes att vinna något genom besvär i högre instans. Denna hans uppgift är af icke ringa vikt både för att möjliggöra besvärs anförande, der sådana verkligen böra anföras, och för att förekomma dem, der de äro utsigtslösa och således — på samma gång de, om den tilltalade är häktad, fördröja hans strafftid — onödigtvis betunga öfverdomstolarne med onyttigt arbete.

Vill man nu med allvar och samvetsgrannhet betrakta dessa af mig angifna hufvudpunkter i försvarsadvokatens åligganden, vågar jag tro, att det icke skall vara möjligt bestrida, att han på hvar enda en af dessa punkter har en verklig och väsentlig uppgift att fylla.

Skulle man ur samhällets synpunkt i en enda formel söka sammanfatta det rättsliga försvarets ändamål, kunde man säga, att det tjenar detta höga syfte: *att den oskyldige icke skall straffas och att den skyldige icke skall straffas mera än han förtjenar*. Men denna formel är dock icke fullt egentlig så till vida som det ofta icke är nog, att den oskyldige går fri från lagens straff. Han har äfven rätt att fordra, att hans oskuld i möjligaste måtto blir ådagalagd. Detta är särskildt af vikt att framhålla i ett land, der de åldriga inquisitoriska formerna äro egnade att kasta en svår skugga på den en gång lagförde, men frikände, hvilken skugga ofta icke ett helt lif mägtar utplåna.

I sjelfva verket synes det ligga i sakens natur, att, när samhället genom sina myndigheter öfvar så betydande ingrepp i den enskildes hela lif och öde, som ett åtal och ännu mera ett åtal med åtföljande häktning kan innebära, så bör också detta samhälle känna och erkänna såsom en förpligtelse att icke äfventyra, att den sålunda angripne genom egen okunnighet eller oförmåga går miste om något, som kan lända honom till förmån.

Och särdeles motbjudande framträder skilnaden mellan rik och fattig inför lagen, då den rike genom sin rikedom vinner en utomordentligt mycket större möjlighet att vinna verklig och full rättvisa än den fattige.

Då jag vill försöka att på förhand upptaga och bemöta de tänkbara invändningarna emot införandet äfven hos oss af ett obligatoriskt rättsligt försvar, blir jag i viss mån villrådig. Det finnes ju nemligen åtskilliga

ämnen inom rättsväsendet, hvilka väckt liflig strid, och der således såväl den utländska som äfven understundom den inhemska literaturen erbjuder en lätt tillgänglig profkarta öfver de skäl och motskäl, som bjudits för den ena och andra åsigten.

Men så är icke förhållandet med afseende på det nu föreliggande ämnet. Den inhemska literaturen har snart sagdt hvarken skäl eller motskäl att bjuda, ty ämnet har der knappast varit på tal. Och i den utländska literaturen finner jag mångfaldiga grunder anförda för, men inga *emot* försvarsinstitutionen. Den är helt enkelt erkänd såsom ett nödvändigt ingredierande element i en god rättskipning. Det fins icke mer än en mening derom.

Jag finner mig således hänvisad till min egen erfarenhet om den i vårt land rådande uppfattningen af rättsväsendet och dess olika organer och jag skall söka att ur denna leda mig till de argument, som kunna antagas blifva framställda emot min ståndpunkt i frågan.

Förmodligen skall det principiella motståndet vara väsentligast att söka uti det missförstånd rörande advokatens verksamhet i allmänhet och de fördomar emot rättsbildade advokaters medverkan vid rättegångarne, som så länge rådt i vårt land, i nu ifrågavarande fall förstärkt med en farhåga, att advokaternas medverkan vid brottmål kan komma att leda till den skyldiges frikännande.

Hvad då först angår den hos oss ända till senaste tid rådande fördomsfulla uppfattningen af advokatycket öfver hufvud, torde man icke utan skäl kunna hoppas, att densamma åtminstone är på väg att vika för en riktigare och sundare åskådning — ett förhållande, för hvilket man sannolikt i icke ringa mån har att tacka nya lagberedningens i detta stycke särdeles kraftiga och om ett modernare uppfattningssätt vittnande framställning i det så kallade principbetänkandet.

Ännu verksammare till framkallande af detta resultat torde dock den omständigheten hafva varit, att advokatycket faktiskt på ett par tiotal af år i Sverige dragit till sig en stor del utöfvare af helt annat slag än som förut bjudits allmänheten. Jag återkommer här nedan i ett annat sammanhang härtill.

Hvad åter angår den möjliga farhågan, att en verkligen skyldig person skulle kunna gå fri genom ett rättsligt försvar, så synes den föga grundad. Derest ett rättsligt försvar af staten anordnas, lär det hos oss som annorstädes komma att läggas i händerna på personer, hvilka genom sin allmänna hederlighet och omsorgen om sin sociala ställning och sitt

yrkes anseende känna sig alldeles hindrade från att med uppsåt söka främja den skyldiges friande på sanningens bekostnad. Och om man menar, att den anklagades egen okunnighet understundom kunnat, der han är skyldig, röja hans brottslighet, men att denna kan, i händelse han eger biträde, utan sakkörarens vett och vilja förblifva ouppdagad, då måste svaras: att denna möjlighet väl ej är alldeles utesluten, men att man här som så ofta måste välja emellan att låta de oskyldiga lida eller att möjligen riskera, att den skyldige någon enda gång ej blifver behörigen näpst.

Det är emellertid icke sannolikt, att den verkligen skyldige går fri genom advokats medverkan. Men om detta kunde befaras och ansåges lägga hinder i vägen för ett obligatoriskt rättsligt försvar i brottmål, då skulle ett sådant betraktelsesätt i sjelfva verket föra längre än till den ståndpunkt, vår lagstiftning nu intager. Det skulle föra ända till den ståndpunkt, som 1734 års lag intog, då den i 15 kap. 1 § rättegångsbalken endast vilkorligt — efter domarens pröfning — tillät den tilltalade att hafva biträde. Men då man frångått denna ståndpunkt, hvilket skedde genom lagen den 12 december 1890, och genom nyss anförda lagrumms nya lydelse tillåtit den tilltalade, som sjelf kan skaffa sig rättslig hjälp, att utan särskildt medgifvande af domstolen begagna sådan, kan man ju icke rimligtvis återropa det nu anförda argumentet.

Ville man såsom ett qvasi-principielt skäl på försök framdraga något sådant, som att det obligatoriska försvaret icke har något berättigande hos oss, utan är behöfligt i andra rättegångssystem blott på grund af att helt andra allmänna grunder för rättegången der gälla, så svarar jag följande.

Det är visserligen sant, att ett obligatoriskt försvar är så godt som oundgängligt, der muntlig och omedelbar procedur råder, redan af det skäl, att sjelfva formen för rättegången eljest skulle alldeles falla sönder. Det är ju faktiskt möjligt att uppskrifva i ett protokoll hvad den tilltalade svarar på frågor, såsom i ett inquisitoriskt och skriftligt system sker. Men det är faktiskt omöjligt att af en olärd tilltalad vinna det slags medverkan från partens sida, som är ovilkorligen förutsatt i en muntlig rättegång, allra helst en sådan inför jury. Det är således sant, att sjelfva rättegångsformen gör försvarare nödvändig, der denna är muntlig. Men därför att den skriftliga rättegångsformen icke ovilkorligen fordrar försvarare, följer icke, att denne under ett skriftligt system är mindre nödvändig för den materiella sanningens och rättvisans främjande. Alla de uppgifter, som ofvan angifvits såsom innefattande försvararens hufvudsakliga

åligganden, måste fyllas för åstadkommande af verklig rättvisa i den skriftliga proceduren lika väl som i den muntliga. Skilnaden är blott den, att till och med sjelfva den yttre formen svårligen kan skötas utan bistånd af försvarare vid den muntliga proceduren.

Historiskt sedt finner man också, att försvarsinstitutionen föregått den muntliga och omedelbara proceduren i en nyare tids rättegångsförfarande.

Jag öfvergår då ifrån de principiella invändningarne till de praktiska.

Den första af det slaget, som kan tänkas, är väl den, att det skulle fattas rättsbildade saksförare i tillräcklig mängd att uppfylla en sådan institutions fordringar hos oss. För min del skall jag icke inlåta mig på ett bestämdt svar på den frågan. Min motion utmynnar i ett yrkande om utredning af frågan i dess helhet och till denna utredning hör ock besvarande af spørsmålet, huruvida ett tillräckligt antal kompetenta saksförare hos oss för närvarande finnes. Blott så mycket vill jag här hafva betonat, att det åtminstone alldeles icke är klar sak, att tillräckligt antal icke finnes. I närvarande stund räknar den sammanslutning af rättsbildade advokater, som sedan ett tiotal år existerar i vårt land, ett antal medlemmar af inemot hundra, men den torde ännu icke på långt när omfatta alla praktiserande rättsbildade advokater, hvilka uppfylla vilkoren för inträde deri.

Den andra praktiska frågan är den om kostnaden. Den kan jag för närvarande icke ens närmelsesvis besvara. Men det synes föga antagligt, att vi svenskar icke skulle kunna för rättskipningens höjande åstadkomma hvad Norge — som sedan flera årtionden haft obligatoriskt rättsligt försvar för tilltalade — förmått.

Till sist bör jag framhålla, att den reform, jag genom denna motion vill söka väcka på tal, är af beskaffenhet att icke med nödvändighet föranleda andra förändringar inom vårt rättsväsende. Å andra sidan är genom införande af ett obligatoriskt rättsligt försvar möjligheten äfven för oss vunnen att, om så i en framtid skulle anses tjenligt, tillegna oss nyare former för rättegångsförfarandet, hvilka utan sådant försvar icke kunna genomföras.

I det hela vågar jag påstå, att det i denna stund icke kan tänkas någon reform inom det svenska rättsväsendet, som å ena sidan skulle vara så egnad att i ett slag höja detsamma till en rättvisans fordringar mera motsvarande ståndpunkt och å andra sidan låte sig genomföras så alldeles

partielt utan rubbning af rådande processprinciper i öfrigt, som den jag här förordat.

På grund af hvad jag sålunda anfört, föreslår jag,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa en fullständig utredning af frågan om obligatoriskt, på statens bekostnad anordnad rättsligt försvar för tilltalade i brottmål, om möjligheten och förutsättningarne för införande af sådant försvar äfven hos oss, om den utsträckning, i hvilken försvaret borde göras obligatoriskt, samt om kostnaden för institutionens genomförande, äfvensom det Kongl. Maj:t behagade, derest utredningen dertill gifver anledning, för Riksdagen framlägga förslag till lag i detta ämne.

Stockholm den 28 januari 1898.

Karl Staaff.